

In memoriam Deim Pál

In memoriam Deim Pál címmel, emlékkiállítás nyílt a MANK Galériában. Dr. Hóvári János

főigazgató bevezetője után Gyürk Dorottya kulturális alpolgármester köszöntötte a vendégeket. A megnyitójában Bukta Imre képzőművész, személyes történeteken keresztül idézte fel emlékeit Deim Pálról és mutatta be szakmai életútját.

Most következnek Gyürk Dorottya kulturális alpolgármester köszöntője és néhány régi írás és újságcikk Deim Pálról.

Gyürk Dorottya kulturális alpolgármester köszöntője

Amikor kedves barátaink, rokonaink hagynak itt bennünket, akkor még sokáig, lépten nyomon az emlékükből botlunk. Apró részletek, gesztusok idézik fel legváratlanabban kedves személyüket. A tevékeny, nagyformátumú alkotó emberek arról ismereszenek meg, hogy haláluk után is intenzív marad jelenlétük a közösség életében.

Ők, akik életükben formálják, alakítják a világot maguk körül, ők azok, akik nyomot hagynak. Nyomot kőben, fában, vásznon, emberi lelkekben, közösségi rituálékban. Elmondom hát, mi minden emlékeztet engem ma is nap mint nap Deim Pálra a festőművészre, Palira a városáért aggódó, mindig tette kész szentendrei polgárra. Mindenekelőtt a patak, melyhez való vonzódását a molnár felmenőknek köszönhetően génjeiben hordozta, aztán a MűvészetMalom, amelynek kezdeményezője volt és a megvalósulásig bábáskodott felette és persze minden kiállítás megnyitó, hiszen ő volt az a szentendrei művész, aki őszintén érdeklődött a kollégák művészi teljesítménye iránt, de még a P'Art Mozi is, ahol törzshelye volt. És sokan, akik itt vannak, most vég nélkül tudnák folytatni a sort.

De, hogy ne nyúljon túl hosszúra ez a köszöntő utolsóként említem Palinak egy gesztusát, amely egy régi új szoborban manifesztálódott nem sokkal halála előtt. A történet 2 évvel ezelőtt kezdődött. Akkor elhatároztam, hogy életet lehelünk a Posta előtti térbe. Nemzet művésze, Kossuth -díjas alkotók, Munkácsy - díjas szentendrei művészek méltatlanul elhanyagolt szobrai hanyódtak, amortizálódtak akkor a téren. Az alkotókkal egyeztettem, hogy a város pénzén felújítjuk őket és közösen új helyet- helyeket keresünk nekik. A téren pedig folytatjuk az 1996-ban elkezdett, majd abbamaradt művészeti projektet, melynek célja egy állandóan változó ideiglenes szoborkiállítás volt.

A fiatalabb Vajdások ef Zábó István Öcsikével az élen vállalták, hogy felújítják a szobrokat. Elsőnek Palival egyeztettünk. Pali - rá jellemző módon - 80 évesen is képes volt meglepetést okozni, meghökkenteni, megnevettetni. Közölte a felújításában részt vevő művészkollégákkal, hogy a korábban fehér-fekete Bábu címet viselő szobrot, almazöldre festjük és mostantól új nevet is kap: Rügy - ez lesz a neve. A bábu tehát nem öregszik, hanem 20 év múltán rügyként újjászületik. A 80 éves ember, életbe vetett hitének mementójaként. Palinak ebben a gesztusában minden benne volt, ami rá jellemző: a fiatalos lendület, játékoság, az irónia, a szellem, a humor és mindenek előtt az élet szeretete.

Gyönyörű, erős gesztus volt az öreg Mestertől, egy utolsó üzenet a tanítványoknak és mindenkinek, aki ismerte szerette. Én örökre szívembe zártam az üzenetét.

LOSKA LAJOS:

MŰVÉSZET AZ ÁTMENETI KORBAN

FESTÉSZET, GRAFIKA 1968—1988

A hatvanas évek végén induló, modern művészetünket megújító „nagy generációnak” a tagja a Szentendrén élő és alkotó *Deim Pál* (1933). négyeszi próbálkozás után, nyolc év elteltével, 1958-ban került be a Képzőművészeti Főiskolára. Tanáraival —

Pap Gyulával

és

Ék Sándorral —

nem nagyon tudott kapcsolatot teremteni. Annál inkább évfolyamtársaival —

Bak Imrével

és

Nádlér Istvánnal,

hiszen képzőművészeti érdeklődésük azonos volt. Az akkoriban elhallgattatott, sőt tiltott modern törekvések —

Kassák Lajos, Gadányi Jenő, Korniss Dezső

és

Gyarmathy Tihamér

festészetét tanulmányozták, látogatásokat szerveztek az említett alkotókhoz. Deim számára ezek a művészek főleg szellemileg jelentettek példát, stílusán elsősorban a szentendrei hagyományokhoz kötődött: első, kb. 1968-ig tartó, útkereső periódusára egyaránt hatott

Barcsay Jenő

konstruktív és

Gadányi Jenő

oldottabb, színgazdag festészete.

(Ketten,

1964,

Három nő,

1964J. Ugyancsak ennek az átmeneti időszaknak szép darabja az

Emlék egy kisvárosból

(1966), mely kompozíción azonban már erőteljesen jelen vannak a kiforrott művészetét idéző geometrikus motívumok — redukált ablakalakzat mint téglalap és négyzet —, de a képtérben látható figura, bár már elvont, még oldott ecsetkezeléssel, puha kontúrokkal megfestett. 1968 körül alakította ki saját, művészetét napjainkig jellemző stílusát a festő. Ennek a par excellence deimi kifejezőmódnak fő ismérvei a látványelemekből négyzetté, téglalappá redukált geometrikus formák, a bábumotívum, a raszterpontokat idéző felületek, valamint a kékbarna, kék-vörös, fekete-vörös színek. A hatvanas évek végén főleg sorozatokat fest:

Feljegyzések a kolostorban I—VIII, Csend I—III

(1968). A kék és barna tónusú alkotások egyszerre transzcendensek és tárgyyszerűek, motívumaik pedig emblemikusak. Az 1981-ben készített interjúmban arra a kérdésre, hogy az 1975-ig festett képei közül melyeket tekinti kulcsműveknek, a következőket emelte ki: a

Ketten-t,

a

Csend

sorozatot, az

Ember és házat

(1969), a

Menyasszony ikont

(1971). Szerénységre vall ez a rövid felsorolás, hiszen ennek az időszaknak jóval több jelentős darabja van: a

Minden értelmetlenül meghalt ember emlékére

(1971),

a *Bábu XIV*

(1973), a

Piros bábu

(1973).

Deim Pálnak a hetvenes évek második felében készült alkotásai a legszigorúbban szerkesztettek és legelvontabbak. Ezt a szűkszavúságot és személytelenséget, nagy

színelületeket egymástól elválasztó kemény éleket, a magyar művészetben abban az időben meghatározó szerepet játszó síkkonstruktivista és minimal tendenciák ösztönözték, ahogy ezek inspirálták Bak Imre, Nádler István és *tlencze Tamás* festészetét is. Természetesen a síkkonstruktivisták és Deim kifejezésmódja mindig is különbözött egymástól, ugyanis Deim motívumai a látványból redukálódtak geometrikus alakzatokká, míg a síkkonstruktivista művészek formái mindig tisztán mértani idomok voltak. Mivel Deim Pál viszonylag kevés motívummal dolgozik, nem lesz nehéz feladat ezeket bemutatni. Szinte minden festményének és grafikájának a bábu a főszereplője, melynek a geometrikus elemek mintegy keretül szolgálnak. A különböző szituációba való helyezése révén a figura jelentéstartománya szinte végtelen: utal az emberre és az emberiségre, a magányra, fehérre festve a szellemi szférára, egymásra fektetve a tömegsírokra, ha negatívként jelenik meg, akkor az elmúlásra, az emberre, akinek már csak a nyoma van jelen. Párba állítva Ádámot és Évát idézi, ha kereszt van mögötte, a megváltóra emlékeztet, míg egymásnak fordítva a szerelmet szimbolizálja. Természetesen más jelképekkel is dolgozik a művész: ilyenek elsősorban a kozmikus sugárzást, a fényt idéző, háttérként alkalmazott raszterformák vagy nagyobb testvéreik, a cseppformák. Az évtizedünk elejétől pedig megjelenik az organikus fejlődést megidéző — sokszor zöld színű — hullámvonal. Ugyanebben az időben a művész visszafogott — kék, barna, ezüst, szürke, fekete, piros — színvilága kiteljesedik, élénkebbek, zöld, sárga, lila színűek lesznek festményei és szitanyomatai

(Csend

(1981),

Ádám és Éva keresztje

(1986)). 1986-ban az

Újpesti Galériában

kiállított művei még a munkásságát ismerő kritikusokat is meglepték, ugyanis a festő erotikus tematikájú alkotásokkal jelentkezett. Az erotikus festmények és grafikák azonban nem direkt, naturalis ábrázolások, hanem elvont jelképek. A formák továbbra is redukáltak. A két egymásnak forduló, összeolvadó félbábu, melyek közül az egyiknek csúcsos, háromszög végződése behatol a másikba, legalább annyira jellemzi a szellemi, mint a testi egyesülést

{Szárnysoltár,

1983). Ugyanezt a szimbolikus testi és lelki összefonódást jelképezik a

Tántrikus képek

(1986,1987). A tantra kultusz szerint ugyanis a testben felhalmozódó szexuális energiát a

kozmosz egyetemes energiáival kell egyesíteni. A kék-piros-szürke, kék-szürke-barna

szitanyomatokon egy fallikus szimbólummal ellátott bábu tetejére egy L alakban megtört

másikat helyez a művész. A mű megfogalmazása azonban most sem direkt, inkább redukált és

dekoratív. Kötetlenebb formák jellemzik a behatolás aktusát megjelenítő szimmetrikus

felépítésű kompozíciót, a lavírozott tussal készült

Déli báb

//-öt (1987) vagy a geometrikus keretben átlósan elhelyezett két figurát ábrázoló

Kozmikus kísérletet

(1987). A 80-as évek második felében sem változik alapjaiban, mégis oldottabb, poétikusabb

lesz

Deim Pál

stílusa. Ezt a lazább és színekben gazdagabb kifejezésmódot kétségtelen ösztönözte az

évtized elejétől Magyarországon is igen gyorsan elterjedő new wave. Meg kell azonban azt is

említenünk, hogy Deim eddigi negyedszázados pályája során többször is váltották egymást a lágyabb, érzékenyebb és a keményebb, személytelenebb formák. Az indulásait jellemző szubjektívebb előadásmódja fokozatosan megkeményedett, majd a 80-as évek elejére ismét oldottabb, színeesebb lett. Kiforrott stílusa, melyről már a hetvenes évek közepén azt írta a kritika, hogy kész, tökéletes és zárt világ, alapjaiban sohasem változott meg, csak árnyaltabbá vált.

A geometria költészete

Szentendrei művész a Múcsarnokban

A Szentendrén élő és alkotó Deim Pál kolumbuszi lélek, aki célirányos következetességgel közelíti a szépség új kontinensért a festői „nyelvújítás” eszközeivel. Környezetünk egyre inkább geometrizálódik, gondolkodási rendszerünk elvonatkoztatott fogalmakkal bővül, s a festészet olyan törekvéseit is sürgeti, melyek nemcsak nyomon követik, hanem kezdeményezik az élet e megváltozott szerkezetét. A régi modell ősi törvényeket jelöl: anyaságot, szerelmet, tájakat — öröklétű kategóriákat. A festészet másik célja, hogy a robbanásszerűen megtolult ismeretanyaghoz társul, s nemcsak rögzítő, hanem inspiratív eleme. Deim Pál művészetének erőssége, hogy képeivel ezt a folyamatot építi, ezt a hivatásit vállalja.

Mértani harmónia

Környezetünk telítődik ipari formákkal. A népsűrűség fokozódása miatt a természeti alakzatok helytel-közzel visszaszorulnak, ezért elsődleges érdekünk, hogy a munka által létrehozott ipari teret esztétizáljuk, emberi harmóniát tartsunk fenn. Ezzel kapcsolatosak Deim Pál törekvései is, aki a geometrizálódott élet mértani formáit intellektualizálja, játékosra hangszereli, s e pontos ritmizálással megteremti e kreált valóság kedvességét. A vibráló, megnyugvó, feszült és elcsituló optikai látvány sűrítetten integrált forma, életünk belső tájainak rendszerezése.

Ritmikus vonalak

A vonal Deim Pál fő vizsgálódási területe. Ami másoknál szerkezeti elem, nála gondolati komponens, olyan ringó, feszes hullámmás, mely az emberi szemlélődés és cselekedet által létrehozott új, műves természet keretei között mozog, határait feszíti termő növekedéssé. E hajlékony ritmus a testesült rend, a geometria költészete. Élni segíti a derűs kék térben ingázó vonal csínját, mely a víz, az idő végtelen, festménnyé fékezett hullámmása. Nem élettelen e gemkapcsos, babus, művészettel fejlesztett euklideszi mértan, esőzik az átlósan megszakított

vonalaradat; szerves világ, a gondolat termékeny otthona. Autonóm ez a képi feljegyzéssorozat, mely kolostoroknál, szentendrei sikátoroknál, „Minden értelmetlenül meghalt ember emléké”-nél időzik fekete nyüzsgéssel megtámasztott kékfehér térszervezésekkel. A természeti formáik erőteljes átírása az eszme ismeretlen anatómiáját közelíti képi felderítésekkel. A mikrobiológia felnagyított ajánlatai ötvöződnék képzeletével, ez a gazdagított belső „én” képes visszatükrözni századunk összetett valóságának rétegeit, íme egy festő, aki elsősorban nem rajzol, hanem gondolkodik, akiknél a szemlélődés végterméke a mű, aki önálló rajznyelv elágazásaival kutatja az élet új törvényeit.

Érték és rend

Valaha Kazinczy Ferenc hangsúlyozta az irodalmi nyelvújítás népre, nemzetre ható történelmi korszakában, hogy orthológusokra és neológusokra egyaránt szükségünk van. Most a képzőművészet nyelvújításának idejét éljük, és most is időszerű Kazinczy összetett, egyetemes igazsága; hagyományörzőkre és újítókra egyformán szükségünk van. Egyik nem zárja ki a másikat, sőt feltételezi. Érték és rend, mely Deim Pál művészetében is, aki „tüzes neológus”, szentendrei motívumokkal már jövő korokat is épít.

Losonci Miklós

(*PMH, 1914. MÁRCIUS 21., CSÜTÖRTÖK*)

Deim Pál műtermében

A műterem olyan, mintha nem festő élne benne, hanem mérnök. Csak a falon végig-’ szaladó plakátok, képek árulkodnak.

— 200 éve itt lakunk.

— Honnan tudta, hogy ez érdekel? — kérdezem.

Aki Deim Pálhoz ellátogat, első kérdése mindig Szentendrére vonatkozik. Tudják: szívügye a város.

— 200 éve itt lakunk, az ükapám is szentendrei volt. Szívügyem? Már bele is fásultam: hiába akarom — nem lehet megőrizni Szentendrét Szentendrének.

— Hogy érti ezt?

— Nem lehet kivédeni a betont, az aszfaltot, a gyufaházakat és a csiricsaré neonfényeket.

— A hangulat?

— A szűk utcák nyugalma, a macskakövek, a kovácsoltvas cégérek, a műemlékházak meghittsége, a vén fák hűvössége ... Ha ezt megbontják, felborul az egyensúly — ami pedig megmarad, hamisnak tűnik.

— Belefáradt Szentendrébe?

Legyint. A sarokban kereszteteket látok, szomorú arcú, keresztre feszített Krisztusokat. A falon egy hangosan ketyegő antik órát.

— Azt mondják, Vasarely stílusa hatott önre ...

— Nem azt, hogy őt utánzóm? Az érzéseim után megyek. Vasarely művészete egészen más, mint az én munkám, az ő világában nincsenek szimbólumok — csak geometria. Az irányzatok nem érdekelnek: nem hittem soha ezekben. A festészetnek is fejlődni kell, a formák, a színek, a feszültség már nem elég, én térben akarok „festeni” ...

Fából esztergált bábukat mutat.

— Ezek a bábuk majd egy damilszálon függenek. Mögötte háttér a festmény: fából készült alapra viszem fel a festéket, háztetők lesznek a bábuk mögött.

A múcsarnoki kiállításra csinálom...

— Felfedezték? Befutott?

— Ne írja meg, de én négyszer felvételiztem a főiskolára. Nem vettek fel, Csak ötödször. Olyanok kerültek be oda simán és minden erőfeszítés nélkül, akik kilószámra csendéletet festettek. És akiknek azóta villájuk van meg autójuk. Befutottam? És aki minden hétfőn kimegy a nagycsarnokba, vesz egy kiló paradicsomot, meg pár szál margarétát, lefesti és eladja? Egy hét: egy kép — és a zsűri mindig elégedett. Nem kell a fejét törnie azon, hogy az illető óriás-e, vagy dilettáns, pozitív kísérletei vannak-e, vagy elvetendő; jó közepes, érthető és minden el van intézve. Van egy ragyogó műtermes lakásom. Szűk szobából kerültem ide. És nem vagyok paradicsomfestő.

Bírál. Szidja a lektorátust, és nem hisz a művésztelep csendjében sem.

— Szép dolog, de hiábavaló ilyen szűk helyre 12 képzőművész családot költöztetni.

Akaratlanul fognak elkezdődni a súrlódások, összeveszések. Haragosak lesznek. Az egyik több megrendelést kap mint a másik. Az emberek köszönés nélkül fognak elmenni egymás mellett.

— Fél ettől?

— Nem azért mondtam. Kár lenne, ha a jóslat beválna. Mindenkit szeretek.

Az egyik plakátra nézek. Tömör, fekete betűkkel invitál Deim Pál festőművész kiállítására.

— Festőművésznek vallja magát?

— Nem vallom magam semminek sem. Nem vagyok az irányzatok híve, ezt már mondtam. Az elkeresztelésnek még kevésbé. Nem érezzük jól magunkat akkor, ha valaminek nem tudunk nevet adni? Ha nem tudjuk a „szakképzettség” rovatba beleírni a megfelelő szót? Jól van, akkor festő vagyok, piktor. Tulajdonképpen mindegy, mit mondok — a lényeg: milyen anyagokkal dolgozom. Eszerint asztalos is lehetnék.

Tamás Ervin

(Pest Megyei Hírlap, 1970. október 7.)

Műteremlátogatás

Kiállítás után pályázat

Munka közben kavarjuk Deim Pált, az új művésztelepen levő lakásában. Ugyancsak délre járhat már az idő, mert a hatalmas műterem ablakainak valósággal nekirontanak a közeli hegyek felett fel-felbukkanó nap sugarai. Nem nehéz' kitalálni, hogy ilyenkor ötvözi a tehetséget a legtöbb fény — serkentve a munkára. Mégse neheztel a művész, csak lemossa az ecsetet, amellyel éppen dolgozott „nehogy beleszáradjon a festék”. Pedig kétszeresen is neheztelre a betolakodókra, lévén nyakán legújabb kiállításának megnyitása.

— Március 16-tól tekinthető meg három héten át a Múcsarnok jobb oldali három termében az ötödik önálló kiállításom.

— Mondana valami előzetest az anyagról?

— Körülbelül kétszáz képet v: -1- f-1 Pestre: festményeket. plasztikákat, grafikákat.

Gyakorlatilag az utolsó hathét év termését. A képek többségét, úgy mondanám, a törzsanyagot már 1969-ben Szentendrén, két éve Pécsen — a modern képtárban — és tavaly Debrecenben ugyancsak önálló kiállításon már bemutattam.

— Elkészült már mindennel?

— Nem egészen. Most csinálok éppen egy összerakható plasztikát, aztán benne vagyok egy nagy vászonban — bizonytalan, hogy időben készülök-e vele.

— Tapasztalhatnak-e majd festészetének kedvelői a legújabb képeiben valami változást, netán újabb kísérletezés eredményét?

— Ezt nem ígérhetem. Inkább a korábbi képeimen közlendőknek egy további érését, finomodását. Változás főleg a képek léptékeiben észlelhető - nagyobb méreteken próbáltam meg újrafogalmazni a régebben kikristályosodott művészi elképzeléseimet.

— Távlabbi tervei?

— Az Orvostudományi Egyetem a Nagyváradi téri új épületére hirdetett egy 150 négyzetméter felületű ablaktervre pályázatot. Közvetlenül a kiállítás után látok hozzá elkészítéséhez.

(PMH, 1914. MÁRCIUS 2., SZOMBAT)